

Igor Tomeš

Vzpomínky na 60 let

v oboru

sociální politiky,

správy a práva

1955–2015

Igor Tomeš

Vzpomínky na 60 let v oboru sociální politiky,
správy a práva 1955–2015

Kristina Koldinská, Kateřina Šámalová (ed.)

Recenzenti:

JUDr. Jiří Biskup

Ing. Petr Víšek

Vydala Univerzita Karlova

Nakladatelství Karolinum

Redakce Lenka Ščerbaničová

Grafická úprava Zdeněk Ziegler

Sazba DTP Nakladatelství Karolinum

Vydání první

© Univerzita Karlova, 2019

Text © Igor Tomeš – heirs, 2019

© Kristina Koldinská, Kateřina Šámalová (ed.), 2019

ISBN 978-80-246-4414-1

ISBN 978-80-246-4432-5 (online : pdf)

Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum 2020

www.karolinum.cz
ebooks@karolinum.cz

Obsah

Otcovy vzpomínky... (<i>Igor Tomeš jr.</i>)	/7
Předmluva (<i>Kristina Koldinská, Kateřina Šámalová</i>)	/9
Úvod	/11
KAPITOLA 1. UČEDNÍKEM (1955–1959)	/12
KAPITOLA 2. MEZINÁRODNÍ ÚŘAD PRÁCE (1959–1963)	/19
Nástup	/20
První samostatná práce	/23
Expertem pro Súdán	/27
Spolutvůrcem dokumentů MÚP	/39
KAPITOLA 3. OPĚT NA PRÁVNICKÉ FAKULTĚ (1964–1968)	/44
Docentem na právnické fakultě	/44
Mise v zahraničí pro MÚP	/45
Odborné aktivity v Československu	/51
KAPITOLA 4. OKUPACE (1968–1971)	/62
KAPITOLA 5. NORMALIZACE (1971–1989)	/69
Štěstí v neštěstí	/69
Technicko-ekonomický výzkumný ústav hutního průmyslu	/70
Práce pro Ministerstvo hutnictví a těžkého strojírenství	/89
Práce pro Federální ministerstvo práce a sociálních věcí	/91
KAPITOLA 6. OPĚT SVOBODNÍ	/93
Náměstkem federálního ministra	/93
Návštěvy zahraničních delegací	/102
Zahraníční cesty ve funkci náměstka	/103
KAPITOLA 7. MŮJ AKTIVNÍ „STAROBNÍ DŮCHOD“	/112
Odchod do důchodu	/112
Soukromým podnikatelem	/113

KAPITOLA 8. EXPERTEM SVĚTOVÉ BANKY A EVROPSKÉHO
SPOLEČENSTVÍ (1992–2011) /117

Bulharsko /119

Albánie /122

Írán /134

Slovensko /139

Litva /144

Přednáškové turné s Institutem Světové banky /147

Maďarsko /149

Kazachstán /150

Slovinsko /151

Rada Evropy ve Štrasburku /155

Arménie /157

Bosna a Hercegovina /162

Chorvatsko /166

Ruská federace /166

Polsko /168

Rumunsko /171

Moldávie /172

Gruzie /174

Makedonie /181

Ukrajina /184

Ázerbájdžán /184

Konec zahraniční expertní kariéry /185

KAPITOLA 9. PORADENSTVÍ DOMA /187

Poradenství pro Občanské fórum (OF) /187

Poradenství pro ČSSD /188

Poradenství pro KDÚ-ČSL /190

Poradenství pro ODS /191

KAPITOLA 10. VĚDECKÉ A VÝZKUMNÉ AKTIVITY /195

Mezinárodní výzkumné, analytické a školicí projekty /195

Práce na projektech v ČR /203

Akademická činnost v zahraničí /204

Zpět na české akademické půdě /205

Doslov /207

Redakční poznámka /208

Otcovy vzpomínky...

Knihu, kterou právě držíte v ruce, dokončil můj otec ve svých 84 letech. Napsal ji na popud členů rodiny a svých blízkých spolupracovníků.

Jsou to otcovy vzpomínky na jeho profesní život. Protože jsou to vzpomínky, nehledejme objektivitu, vše vždy dobře dopadlo. Pokud ale změníte úhel pohledu a hodnoticí kritéria, vše nemuselo být reálně tak dobré. Jeho schopnosti najít schůdné řešení využívalo mnoho ministrů a vlád po celém světě. Na to byl opravdu talent. Pozitivní interpretace světa byl třeba jen výraz tátova nezdolného životního optimismu a velmi vzácné schopnosti najít vždy řešení a přežít.

Tohoto talentu využíval nejen pro vlády a pro ministry, ale i pro své blízké. Mnoho lidí k němu mělo důvěru a svěřovali se mu se svými životními šmodrchanci. Táta uměl poradit většinou dobře, ale pokud se dotýčný jeho radou rozhodl řídit, nevydal se obvykle na snadnou a rychlou cestu. Spíše naopak.

Toto dílo má několik zvláštností, které jsou pro mého otce velmi atypické.

Nikdy nepsal do šuplíku. Cokoliv, co napsal, mělo svého nakladatele nebo čtenáře dřív, než se do toho pustil. A to platilo vždy, i když psal pod cizími jmény v době, kdy nesměl publikovat. Knihu svých vzpomínek napsal do šuplíku jako první. Vůbec jsem o ní nevěděl, našel jsem ji až v pozůstalosti. O všem ostatním, co psal a co dělal, jsme všichni v rodině vždycky věděli. Byl to vypravěčský talent.

Je to potřetí v životě, co vím, kdy se zabýval sám sebou a nechal o tom záznam. Prvně napsal pro mne a svá vnoučata svůj osobní životopis včetně historie rodu Tomešů. Podruhé o sobě mluvil pro Post Bellum. Rozhovor a spoustu materiálů lze dohledat. A toto je třetí případ. Často s ním chtěli mluvit novináři,

dělat rozhovory. Jeho standardní odpověď bylo: „Nejsem celebrita.“ Pro odborné publikum ale mluvil rád a často.

Jeho životním snem bylo být vysokoškolským profesorem a učit na univerzitě. Miloval svoje studenty a doktorandy. Své povinnosti vůči nim bral absolutně vážně a měly nejvyšší prioritu. Výborně psal. A měl dar mluvit, vysvětlovat, argumentovat a přesvědčovat. Dokázal vysvětlit složité věci amatérům bez znalostního zázemí tak, že ho zaujatě poslouchali a odcházeli s pocitem, že porozuměli.

Táta se celý život vyhýbal politice. Radil, připravoval programy, navrhoval systémy pro politiky, ale sám chtěl stát vždy mimo politiku. Dvakrát v životě považoval za svou povinnost se politicky angažovat, ale vždy jen na nezbytnou dobu, bez dlouhodobé politické ambice.

V této knize vzpomínek jsou popsány některé vazby a události, někdy i zábavné, které s politikou a politiky souvisí. Táta tak svým vzpomínkám dodal osobní rozměr a předal tím kus sebe, což je po všech atypičnostech této knihy naopak pro něj zcela typické.

Igor Tomeš jr.

V Praze, červen 2019

Předmluva

Ještě jsme ani neosušily slzy nad ztrátou neobyčejně fundovaného odborníka, skvělého učitele a jednoho z nejmilejších přátel a kolegů, když náš smutek měl být alespoň trochu utěšen náležen originálního textu pana profesora v jeho počítači. Nebyly jsme samy, kdo ho prosil, ať své pracovní paměti sepíše, že to, co on, už nikdo nikdy nezažije a nebude tedy ani schopen věrně reprodukovat.

Pan profesor uměl naslouchat lidem kolem sebe, a tak nás, tentokrát potají, poslechl a zanechal po sobě kromě mimořádného a úctyhodného intelektuálního a lidského odkazu i dědictví v podobě textu, který se čtenářům dostává do ruky.

Pan profesor vždy říkal: „Chválu říkejte jiným, na mě se obračejte s kritikou.“ Už se nemůže bránit, tak na tomto místě snad můžeme vyslovit obdiv, vděk a radost.

Obdiv patří jeho zcela fenomenální paměti – ano, cituje jména svých spolupracovníků z 50. let! Vděk si zaslouží jeho poslední vzetí za ruku a provedení pohnutými dějinami 20. století, jejichž byl součástí a protagonistou, ale i celým světem, když vypráví o svých reformách v mnoha zemích světa. Radost snad pocítí každý, kdo vzpomínky čte a může tak být vtažen do úchvatného příběhu, v němž hlavní roli hraje empatie, snaha posouvat věci (rozuměj sociálně) k lepšímu a metoda práce spočívající ve vlastní dřině často dlouho do noci a současně ve velkorysé pohostinnosti vůči těm, kteří měli tu čest s panem profesorem spolupracovat. Ti, co měli to štěstí „vyrůst“ pod jeho rukama, opětovně zažívají při čtení textu vděk, že tuto příležitost kdy v životě získali a cítí se být zavázáni jeho odkaz, principy myšlení a tvrdé práce dál rozvíjet.

Ve vzpomínkách je upozaděna námaha a mimořádné úsilí, které pan profesor do každé své mise vkládal. Neopomněl ale

zdůraznit, co viděl, s kým se potkal a co dobrého měli. Zřejmě i v tom tkvěla úspěšnost jeho misí. Dokázal přesvědčit odborně i lidsky, uměl lidem ukázat, že je na jejich straně a spolu s nimi hledat řešení, která fungovala, protože byla založená na znalosti země, její historie a na osobním přátelském kontaktu s lidmi, kteří v ní žili a měli ji rádi.

Pan profesor nám odhalil jedinečný svět jedinečného muže, který prožil jedinečný život. Je nám ctí, že jsme mohly kousek kráčet s ním.

Kristina Koldinská a Kateřina Šámalová (editorky)

V Praze, červen 2019

Úvod

Jmenuji se Igor Tomeš. Narodil jsem se v Brně dne 17. 4. 1931, prožil dětství střídavě v Brně, Číně (Šanghaj), Koreji a britské kolonii Hongkongu, v míru i ve válce, před kterou rodina třikrát utíkala, až byla válkou dostižena v Hongkongu. Naučil jsem se německy, rusky, anglicky a trochu čínštinu v kantonském dialektu. Do ČSR jsem se vrátil v roce 1946. Vystudoval jsem anglické gymnázium a Právnickou fakultu Univerzity Karlovy v Praze a vydal se, s přestávkami, velmi klikatou cestou akademické dráhy, až jsem dosáhl hodnosti univerzitního profesora na Univerzitě Karlově a učím na filozofické fakultě.

Na přání mých přátel jsem na několika stránkách sepsal své zkušenosti z práce v zahraničí i doma. Pro dokreslení uvádím i chronologii svého učení i vzestupů a pádů v mém životě. I při pádech jsem se učil. Jinak by obraz mého odborného života nebyl úplný a pochopitelný. Nebyly to zázraky, bylo to štěstí i neštěstí, být s potřebnými znalostmi na místě a v době, kdy někdo právě potřeboval odbornou podporu, nebo naopak muset něco udělat pro čest a svědomí, i když to mělo osobní neblahé následky.

Nicméně mohu s čistým svědomím spolu s Janem Nerudou prohlásit: *Vším, čím jsem byl, tím jsem byl rád*, protože jsem konal z vlastní svobodné vůle.

Kapitola 1.

Učedníkem (1955–1959)

Po absolutoriu jsem zůstal na právnické fakultě (PF UK). Dne 1. srpna 1955 jsem jako asistent nastoupil na katedře občanského a rodinného práva Právnické fakulty Univerzity Karlovy, se zaměřením na pracovní právo, za plat 1040 Kčs měsíčně. Vedoucí katedry občanského a rodinného práva prof. JUDr. Viktor Knapp, DrSc., člen korespondent Akademie věd, mě jmenoval tajemníkem katedry. Byl za to příplatek. Tajemníka katedry jsem dělal až do svého odchodu do Ženevy v lednu 1959. Prof. Knapp měl mnoho funkcí, takže veškerá administrativa katedry spadla na mě. Byl nekompromisně přísný. Za chyby uměl vyčinit. Byla to dobrá škola.

Odborně jsem spadal do oddělení pracovního práva, které vedl doc. JUDr. Karel Witz, CSc. Byl hodný, válku strávil v Terézíně, ale moc jsem se od něho nenaučil. Uvedl mne však mezi přední odborníky oboru, a tak jsem se dostal k odborným informacím. Přispělo to k mému rychlému odbornému růstu. V oddělení jsme byli čtyři: doc. JUDr. Karel Witz, prom. právník, Jarmila Pavlátová, doktorand, prom. právník Jan Kovařík a já.

Ještě v zimním semestru 1955 mi prof. Knapp svěřil dvouhodinovou přednášku o pracovní době v kurzu pracovního práva, který jinak přednášel doc. Witz. Bylo to neobvyklé, protože na fakultě tehdy přednášet směli až odborní asistenti a já byl jen asistent. Současně mi uložil, abych se naučil dějiny sociálního zabezpečení, bez jejichž znalostí nemohu pochopit současnost. Měl pravdu a bylo dobře, že jsem jej poslechl. Později se mi to několikrát vyplatilo. Také mi uložil, abych napsal článek a publikoval jej, aby mne mohl jmenovat odborným asistentem. Napsal jsem článek o učební smlouvě a publikoval ho v Aktech Univerzity Karlovy.¹ Byl to můj první vědecký úspěch a vynesl mi

1) Právní otázky učebního poměru in *Acta Universitatis Carolinae, Iuridica*, č. 1/1956, s. 63–80.

povýšení na odborného asistenta k 1. 9. 1956, a to za pouhý rok působení na právnické fakultě, ač normálně se na takové jmenování čekalo i tři roky.

Na právnické fakultě se do té doby nepřednášel samostatný kurz práva sociálního zabezpečení. Několik přednášek bylo zařazeno v kurzu pracovního práva. Samostatný kurz sociálního pojištění po roce 1945 přednášel jen prof. JUDr. J. A. Jindřich na Vysoké škole obchodní. Ta byla zrušena v roce 1948 a nahrazena Vysokou školou politických a hospodářských věd (VŠPHV), která vznikla z popudu generálního tajemníka ÚV KSČ Rudolfa Slánského. Tam se sociální zabezpečení nepřednášelo. Když prof. J. A. Jindřich zemřel, jeho vdova mi darovala část jeho odborné knihovny, týkající se sociálního pojištění. Bylo to štěstí, protože mi to pomohlo k odbornému růstu.

Tehdy KSČ rozhodla, že vedle denního studia povolí i studium „dálkové“ (obdoba dnešního kombinovaného studia). Protože dálkově studovali hlavně funkcionáři státního aparátu a národních výborů (tehdejší regionální správní struktury), ÚV KSČ rozhodl, že studenti mají moc práce pro stát, nebudou jezdit do Prahy, ale učitelé za nimi. Právnická fakulta musela při krajských soudech zřídit konzultační střediska, kam jednou měsíčně dojížděl učitel z Prahy. Profesori a docenti nejezdili, jezdili odborní asistenti a asistenti. K mým povinnostem tajemníka a odborného asistenta tak patřilo i přednášet pro „dálkaře“ pracovní právo a právo sociálního zabezpečení.

První týden v měsíci jsem jezdil trasu Praha – České Budějovice – Plzeň – Karlovy Vary, druhý týden Ústí nad Labem – Hradec Králové – Pardubice – Jihlava a třetí týden Brno – Ostrava – Olomouc – Zlín. Čtvrtý týden jsem se připravoval na další měsíc. Za semestr jsem trávil tři týdny v měsíci na cestách. V pondělí jsem vyjížděl a ve čtvrtek večer se vracel. Na fakultě jsem přednášel a tajemničil v pátek a sobotu; tehdy se o sobotách ještě pracovalo. Na zkoušky jezdili „dálkaři“ do Prahy, protože je zkoušeli docenti a profesori. Tito absolventi pak nastupovali na vedoucí místa ve státní a veřejné správě. Řádné studenty čtvrtého ročníku jsem učil v seminářích vždy v letním semestru, a to v pátek, po návratu do Prahy.

Byla to obrovská zkušenost, která mě donutila vnímat pracovní právo jako systém. Musel jsem se naučit celé obory pracovní

ho práva a práva sociálního zabezpečení a umět je vykládat jako systémy.

V červnu 1956 se v Bratislavě konala celostátní konference Právnického ústavu ministerstva spravedlnosti (PÚMS), což byla velmi prestižní záležitost. Doc. Witz mě vzal s sebou. Uložil mi, abych vystoupil v diskusi s tématem *učňovství a učební smlouvy*. Byl to můj první referát na celostátní vědecké konferenci. V patnáctiminutovém referátu jsem uplatnil svůj nápad, že učební smlouva by se mohla považovat i za smlouvu o budoucí pracovní smlouvě, která by učňům po vyučení zabezpečila nástup do pracovního poměru v podniku, kde se vyučili. Nápad vzbudil pozitivní ohlas.

Na bratislavské konferenci jsem byl představen prof. JUDr. Juraji Hromadovi, prof. JUDr. Františku Mestitzovi² a doc. Jánú Mydlíkovi z bratislavské právnické fakulty. Tehdy v pracovním právu a sociálním zabezpečení Bratislava byla lepší než Praha. Přijali mě a v oboru jsem se stal známým jako *dorostenec z Prahy*. Prof. Mestitz se mi velmi věnoval pro jeho povahu i znalosti. Jeho připomínky k mým článkům byly podnětné a povzbudivé. Pomohlo mi to vyvinout v sobě sebereflexi, kterou vědec potřebuje, aby zůstal vědcem a nestal se jen jejím propagátorem.

Na konferenci jsem se seznámil s pracovníky PÚMS a sestavil s nimi sborník platných předpisů pracovního práva a sociálního zabezpečení.³ Tehdy nebyl zákoník práce, ale soustava zákonů, nařízení a vyhlášek, které jsem si s pomocí odborníků osvojil. Oni zase potřebovali *zastřešení* pracovníkem PF UK, aby to nakladatel přijal.

Prof. Knapp trval na tom, abych získal vlastní zkušenosti z právní praxe. Říkal, kdo nemá praxi, nemá na vysoké škole co učit; může ho nahradit gramofon. Zařídil, abych mohl být soudcem z lidu, což profesionálním právníkům nebylo zákonem dovoleno. Nastoupil jsem k civilnímu soudu v Praze II,⁴ do se-

2) Narozený 1904, první profesor pracovního práva na Slovensku. Po procesu s Rudolfem Slánským byl jako žid propuštěn z univerzity a pracoval v knihovně. Po roce 1994 emigroval do Frankfurtu nad Mohanem, učil na tamní univerzitě, a tam i zemřel v roce 1994.

3) *Základní předpisy pracovního práva*, Praha, PÚMS/Orbis, 1956, 710 s. Přeloženo do slovenštiny: *Základné predpisy pracovného práva*, Bratislava, Slovenské vydavateľstvo politickej literatúry, 1957, 713 s.

4) V té době se čísla pražských obvodů psala římskou číslicí a bylo jich devate-

nátu pro záležitosti sociálního zabezpečení, který vedl soudce JUDr. Petrů. Většinou jsme rozhodovali o odvoláních ve věcech invalidního důchodu proti rozhodnutím Státního úřadu sociálního zabezpečení. Dr. Petrů byl starší zkušený právník. V senátu jsem pracoval tři roky jako soudce z lidu – až do svého odjezdu do Ženevy. Hodně jsem se od JUDr. Petrů naučil. Byl moudrý a laskavý. Naučil mne, že teoretické poznatky se musí ověřovat praxí, které mají sloužit.

Na žádost vedoucího katedry práva na Vysoké škole stranické ve Veleslavíně, docenta prom. právníka Korandy,⁵ jsem začal přednášet pracovní právo a sociální zabezpečení. Pro mě bylo důležité, že jsem přednášel celý ucelený kurz v řádném studiu. To je náročnější než v dálkovém studiu. Napsal jsem pro školu i svá první skripta, která vyšla v Nakladatelství politické literatury.⁶

Jednoho květnového dne v roce 1957 mě povolal děkan fakulty, tehdy prof. JUDr. Valér Fábry, DrSc., a zeptal se mě, zda skutečně umím dobře anglicky. Když jsem mu to potvrdil, poslal mě do Karolína, kde zasedala odborná komise UNESCO⁷ pro vysoké školy a připravovala návrh programu UNESCO na podporu vysokého školství. Mezi delegáty byl Ind, který mluvil indickou angličtinou, které naši tlumočníci vůbec nerozuměli. Indové mají svoji zvláštní výslovnost angličtiny. Já mu rozuměl, protože v Hongkongu jsem s Indy žil. „*Převáděl*“ jsem jeho angličtinu do srozumitelné angličtiny a naši tlumočníci pak do ostatních jednacích jazyků.

Zažil jsem úsměvnou příhodu. Při jednání americký profesor něco navrhl a indický profesor to přeformuloval se slovy „*In Her Majesty Queen's English we would say...*“. Nato si vzal slovo profesor z Oxfordu a opravil Indu slovy „*In Her Majesty Queen's English we would say...*“.

náct. Arabské číslování zavedl až prezident Antonín Novotný, když jejich počet snížil na deset.

5) Doc. Koranda, absolvent dělnických kurzů na právnické fakultě. Končil v roce 1953. Znali jsme se z fakulty.

6) *Základy právní úpravy pracovních poměrů v Československu*, NPL, Praha 1959, 75 s.

7) United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization.